

ATASÖZLERİ

YAZAN = İSMAYİL HAKK BALTAÇIOĞLU

1

⑤ Sayın Ömer Akın Aksoy'un yazdığı Türk Dil Kurumunun yayınladığı Atasözleri ve Deyimler adlı kitap üzerinde çok durdum. Atasözleri kısmını ^(öteden beri) hem çok ilgilendiren bir komudur. Çünkü ~~bu~~ önce yayınladığım bir kitapta bu konu üzerinde durmuştum. Atasözleriyle ilgilenmenin nedeni hem ulus ulusculuk gerçeği üzerinde ~~bu~~ ~~çalış~~ sar Zaptıym ~~sürekliliği~~ çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalardan sonra anladım ki atasözlerine dediğimiz soy kalıtına el konmadıkça, bu kalıtıya kendine yatkın, değer verilmediği ve ~~türklük~~ ne de türkçe türklük anlaşılmazdır.

bilgin sorumuzun karşılığını veremiyordu
 çünkü henüz çocukluk çağını geçiyordu,
 büyümemişti, gelişmemişti. Batı
 "imil gökalp" da idi. Yokalk kendine
 düşeni yapmıştı. Milliyetçi tanınmıştı.
 "Milliyet kültür birliğidir" diyordu. Kültür
 birliğinden de "din birliğini, dil birliğini
 anlarsın" anlıyordu. Böylelikle milli milliyet
 ne iç birliği ne de yurt birliği olarak değil,
 halkın bir kültür birliği olarak anlamıştı.
 Ancak, bu bir höyle anlamak da yolduydu.
 Çünkü Türkiye'de din, dili bir olduğu
 halde milliyetleri ayrı olan uluslar bulunduğuna
 gelince, din, dili ayrı olduğu halde
 milliyetleri bir olan uluslar da vardı.
 Türkler için de durum böyle idi. Zaten
 türkleri, Karaim türkleri, Gagavuz
 türkleri, Kristyanlar halde türk oğru
 türk idiler. Sıra Ortak türkleri türklerden
 başka bir dil konuşanları halde türk-
 oğru türk idiler. Batı ulusları için de
 durum böyle idi. Aynı dinden, aynı
 dilde olan uluslar ile farklı dillerde ayrı
 uluslar oldukları halde ayrı ırktan, ayrı
 dilde olan Fransuzlar, Belçikalılar, İsviçre

5
hiler amî ulustan dırlar, artık ~~her~~ ~~ulus~~
mîstik din lîrlîğî, dil lîrlîğî demek
ulus anlattı mı? demektir.

Çadan fîlar gıstî. Bîrçok araz
formalar gıstîk. Sonun ~~gıstîk~~ ~~eristîk~~
ulus demek ~~er~~ aralarında ~~herhangi~~ din lîrlîğî, dil
lîrlîğî dan insular ~~herhangi~~ topluluğî demek
değî, ~~er~~ din, dil, sanad geleneğlerî,
de ~~er~~ içinde amak işre, duras, savranış,
kınıldanış, gûlûş, komit ~~anlayış~~,
atasözlerî,
edşaneler, masallar gılı lîrlîğî altında

Kasayan, kama kaymak toplam
değerlerînde ~~herhangi~~ birlik demektir.
Omun için dinlerî, dillerî,
sanadları ayrı dan, ancak geleneğ-
leri lîrlî dan toplamlar ~~er~~ ulustanlar.
Bunun tersî ayrılıktır. Ulus lîrlîğî
geleneğ lîrlîğîdir.

Bu incelemeğî yaparken salt bir
sanad, teknik konusa sanılan Lemek-
arin ~~er~~ ~~er~~ ~~er~~ ulusal geleneğlerîden ~~er~~ ~~er~~
na gırdık. lîrlî uluseca ~~er~~ ~~er~~ ~~er~~
iki ~~er~~ ~~er~~, bulgar, gılı Lemeklerîmî
tükennmez, kırım, lîrlî gılı ~~er~~ ~~er~~ ~~er~~
Japana tek mîğî değî, sanad, ~~er~~ ~~er~~ ~~er~~
Bu araştırmada atasözlerî üzerinde

6
Durumun elde değildi. Çünkü
atasozleri din, dili, türüne göre
dini, genel devlet da dili, sanayi
ilgilenen ^{varmış} ~~ulusal~~ ^{varlık} ~~varlıklar~~ ^{varı}.
Önem için bu ulusu inceleyen ömür
atasozlerini unutmak için bu plan
eksikliği vardı.

Her Aksoy eserinde atasözlerinin gelenek
varlığını tüm bir inançta inançla şöyle
anlatıyor:

"Her ulusun atasözleri kendi varlığına
aynıdır. Ata sözünde bir ulusun
düşünceleri, tasarımları, inancı,
gelenekleri görürsün. Atasözleri ulusların
zihnindeki keskinliğini, hayallerinin
deki zenginliğini, duygularındaki in-
dizim de en tipik örnekleridir. Bu
sözler, kuvvetli fikirlerden başka
güzel kelimelerde, parlak miktelerde,
zarif deyimlerde, piddetli tasarımlar
la doludur. Böylece her atasözü
kendi ulusunun damgasını taşır.")

bu konuya girmeden önce franko
 "tradition" kelimesinin karşılığı olarak
 eskiden "gelene" ~~simdi~~ "anane" dediğimiz
 simdi "gelene" dediğimiz bu kavramın
 "routine" karşılığı olarak kullanıldığını
 görenden sonra bu kavramın doğru
 söylemek isterim. Gelenekler toplum
 sosyal tipten daha ileri bir sosyal tipe
 geçtikten sonra karamata dan değer
 kazanırlar. Gelenekler ise ~~top~~ en sık
 tiplerden biri değilmek nedir bulmuş
 psikolojik özelliklerdir. ~~Hayy~~ Bittiles
 göre lüçümü, hayvanlardaki belkemiği
 gibi. ~~Hayy~~ lüçümü atasözlerini gelenek
 olarak görmem bu anlamlardır.

Hayy kitabında atasözlerinin özel
 özelliklerini ~~bu~~ ~~is~~ ~~te~~ ~~adını~~ de topluyor:
 "Özellik özellikleri kavram özellikleri.
 Atasözlerinin bu özelliği için Hayy şu
 diyor: "Atasözleri kısa ve öz"dür. ~~Her~~ sözün
 çok şey anlatır. Atasözlerinin çoğu lüçüme
 cümledir. Daha uzun olanları azdır." Bu
 anlayış doğrudur. Kuvvet yalnız atasöz-
 lerinin ~~her~~ ~~her~~ dilinin ana özelliğidir. Türk
 dili kısa cümlelerden oluşur. Bu ~~bu~~
 Kuvvet 125

Okuyun^{un} düşünceleri arasında dikkat
 çekenlerden biri de taze kütalem ata-
 sözlüğü arasında görülen çizmelerin nasıl
 anlaşılması diye dağınık üzerindeki
 düşüncesidir: ~~Her belirli bir lafın~~
~~ince bir zekânın eseridir:~~

« Atasözleri içinde anlamları biri-
 birine aykırı olanlar vardır. Her atasözü
 bir kural olduğuna göre, bu gelipik söz-
 lardan herbiri nasıl kural sayılabilir?
 Bu soruya cevap verilmek için hayat
 olaylarının çizmeleri dolu olduğunu
 düşünmek gerekir. Bunları belirten
 kurallar da süphesiz öyle olacaktır.
 Bundan başka aynı laf değişik şartlar
 altında ayrı ayrı sonuçlar verebilir.
 Zaman ilerledikçe tutmayan düsturlar
 ortaya çıkar. Nitekim halan söylemenin
 dena sonuçlar vereceğini bildiren ata-
 sözlüğü de yapamaktadır. »

Okuy bu düşüncesini doğrulayan
 atasözü örneklerini vererek konuyu
 sonuna kadar açtık.

türk atasözlerindeki anlatma, etkileme, belledme gizlemlerini çağdaş ortaya koymak için dilin gizli varlığı üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Dilin Dilin kama varlığından diyoruz, ulus kavramının ulus gerçeğidir diyoruz. Ona bu varlığı veren nedir? « Milliyetin düşünce en büyük rolü yapan dilin mantığı değil, mantık. diye kalan geleceğidir. Bu işde hüyük rol aklın değil, gömülün, sezginindir. Milliyeti dil birliği diye tanımlamak isteyenlerin hatta dahibi. Ancak, bu birliği söz birliği olarak değil, gelenek birliği olarak anlamak şartıyla. Dilin milliyetin yaratılması içindeki rolüne görelik için sözlük tanımlarını, sosyoloji açıklamalarını asmamız, dilin psikolojisine, histanalizine, estetiğine ~~tek~~ ulaşmamız gerekir. Bu alan içinde de aydınlanmış değildir. Dilci, dil birliğini sözü her şeyden önce, dil gerçeğini tartışan metotla inceleyen, dilin yalnız morfolojik, fizyolojik karakterlerinin üzerinde duran

fizyolojik

12
bilim, bilgin d'üs'ümüdür. Oysaki dilin
bir de lüt'ün leu anatomik, hijyenik
karakterlerini aşan estetik, psikanalitik
bir varlığı da vardır. » (*)

(*) T. H. Baltacıoğlu, Dilin estetik varlığı
(Türk Dili Dergisi, sayı 149)

Starözlerimizde bulunduğumuz bu özellik 9.13
şirlerde bulunduğumuz estetik özelliği hatırla-
tırıyor. Oysaki şirlerdeki estetik
estetik türdendir. Starözlerimizde ise doğrudan doğruya bellet hissedilip de dikkatli
Günün hem kalıya belletiliyor. ~~bu~~
sıra da bir ümitlerdir. Kur'an dili üzerinde
çalışan ^{her} dil estetikleri için bu özellik hem ^{estetik} ~~göze~~
rak ~~bulguların~~ kavram özelliklerini de alıyor.
Bu kavramlar topluluk, baki doğa, toplum,
ahlak, felsefe, rüde, gelenek, inanç
konularındadır.

Türk atarözleri, klasik dil bundan önce
kaptığım bir çalışma ile belirttiğim gibi
klasik bir dilde bulunması doğru olan
^{bu} özellikleri ~~de~~ taşımaktadır: kuralık,
parantez ~~tanımın~~ tanınamak, anlam
adını, müziğe ile anlamın ^{anım} anlaşılması
tekrar, ~~hem~~ gerçeklik, "ilkâcılık",
sevgi gücü. ~~Star~~ Starözlerine lütun bu
değerleri sağlayan Türk toplumunun duyulan
din, ahlak, sanat, ^{teknik} duyulan ~~duyulan~~ ^{duyulan}
Bu sözlerin yüz yıllarca taşınması da
valıklarının değeri nekadadır büyük
olduğunu göstermektedir.

Okuyum konuyu incelemedeki lapa-
sını göstermek için kitâhından bir örnek
veriyordum:

15

« Bunun gibi, iyilik yapanın iyilik göre-
ceğini bildiren atasözlerimiz de, kötülük
göreceğini bildiren atasözlerimiz de
vardır. « İyilik eden iyilik bulur », « İyi-
iyilik dıyık koca öküze bucağ dıyık »,
Burada bir inceliği belirtmek yerinde-
dir. Birbirine dıyık olan atasözlerinin
hepsi kudol gibi söylenmiş ama da birlikte
doğru yargı dıyık, ya topluluk
alayık, ya taslamadır, ya zemedir,
ya da bu kötünserlik ve öfke anlatı-
mıdır. Bunlar doğru şeyler söylemek için
değil, toplulukta benimsemek gibi bir
sevelliği bulunan rak hallerini yansı-
mak için ortaya çıkmışlardır. Arala-
rında yerine göre inanılarak söylenmiş
da da bulunabilir. Örneğin: « Devlet
mali deniz yemiyen domuz » sözü taslamada,
öfke anlatımında, inanılarak söyle-
nilmiş bir söz de dahildir. »

Şerh'ün kitâhî zekârında Şakıyan
 lîr kesimlik, saydamlık tasematadır.
 Bu kitapta atasözlerinin ne olduğunu
 anlamakla şerh mişer, onları benzer
 leri olan deyimlerden de şerh darat
 ayırır. Ona göre deyimlerin özellikleri
 atasözlerinin özellikleri gibi iki tar
 iki tomedir: şerh özelliği ile özellikleri
 ile ~~ant~~ kavram özellikleri. Deyimlerin
 şerh özellikleri şunlardır: 1. Kalıplaşmış
 sözlördür. 2. Kısa sözlördür. 3. İki bölü
 bölüklü sözlördür.

Deyimlerin kavram özelliklerine
 gelince, deyimler kavramları belirtmek için
 bulunmuş dan anlatım kalıplarındır.
 Atasözleri gibi düstur niteliği taşımazlar.
 Atasözleri ise şerh yesteriler. İki takım
 arasında görev ayrılığı vardır.

Sayın Aşoyun bu eserde sırası geldikçe
açıkladığı gibi, atasözleri de, deyimler
de Türk dilinin lütüm zeleneklerini
taşımaktadır.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerle İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanıtımı

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu Koleksiyonu

BLTWR0100102